

บทที่ 4

การเมือง การปกครองไทยในสมัยประชาธิปไตย

จากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงก่อนการปฏิวัติเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ไทยปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาโดยตลอด ซึ่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหลายยุคหลายสมัย มีการปรับปรุงรูปแบบการเมือง การจัดองค์การทางกฎหมายหลากหลายอย่างไร อำนาจในการปกครองก็ยังคงอยู่ในมือของผู้ปกครอง หากชื่อธิปไตยในมือของประชาชนแต่อย่างใดไม่ และแม้จะเคยมีการเรียกร้องให้ผู้ปกครองสละอำนาจอธิปไตยก็ไม่เคยประสบผลสำเร็จ จวบจนมีการปฏิวัติโดยคณะราษฎร ในปี 2475 นับเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมือง การปกครองของไทยที่ใช้คำว่าประชาธิปไตย แม้จะไม่เต็มใบเหมือนในนานาอารยประเทศก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมิได้หลายรูปแบบ ตั้งแต่การเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง หรือ การเปลี่ยนกติกาในการปกครอง (รัฐธรรมนูญ) เกิดขึ้นได้ในทุกประเทศ หากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปโดยสันติตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ หรือ แม้มีการเปลี่ยนแปลงที่ตัวรัฐธรรมนูญเอง หากถูกต้องตามกฎหมาย ตามความต้องการของประชาชนโดยรวม ก็ย่อมถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยชอบธรรมเช่นกัน

แต่ในความเป็นจริงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศที่ไม่ค่อยมีเสถียรภาพทางการเมือง ประชาชนยังไม่เข้าใจบทบาทและอำนาจอธิปไตยของคนที่มีอยู่ย่อมเกิดความรุนแรง การเปลี่ยนแปลงไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อาจมิได้เป็นไปเพื่อความต้องการหรือเสียงส่วนใหญ่ของสังคม หากเป็นการแย่งชิงอำนาจโดยการใช้กำลังและอาวุธเข้ายึดอำนาจทางการเมืองเป็นของคนหรือกลุ่มคน หากทำการไม่สำเร็จก็จะถูกเรียกว่า กบฏจลาจล (Rebellion) หรือ หากทำการสำเร็จเปลี่ยนแต่ตัวผู้ปกครอง หรือ คณะรัฐบาล รูปแบบการปกครองยังคงเดิมก็เรียกว่า รัฐประหาร (coup d' etat) หากเปลี่ยนทั้งผู้ปกครองและรูปแบบการปกครอง ก็จะเป็น การปฏิวัติ (Revolution) เช่นที่เกิดเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ก็ถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติครั้งเดียวของไทย โดยเปลี่ยนการปกครอง

จากรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตยอย่างชัดเจนหรือการปฏิวัติครั้งใหญ่ในส่วนอื่นของโลก เช่น ปฏิวัติในจีน ค.ศ. 1949, ฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 และในรัสเซีย ค.ศ. 1917 เป็นต้น หากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นตัวผู้ปกครอง หรือ คณะรัฐบาลยังคงเดิมเปลี่ยนแต่รูปแบบหรือกติกากในการปกครอง เท่านั้น ก็ถือเป็นการปฏิรูปการปกครอง (reform)

สำหรับการเมืองของไทย การเปลี่ยนแปลงมักใช้คำว่าปฏิวัติกับรัฐประหารสลับปนกันไปหมดทั้งที่ในความเป็นจริงการปฏิวัติมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว หากการเปลี่ยนแปลงเฉพาะตัวผู้ปกครอง โดยการใช้อำนาจเข้ายึดหรือเข้าครอบงำรัฐบาล แต่มิได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักการ หรือรูปแบบในการปกครองจากเดิม เรียกได้ว่าเป็นเพียง “รัฐประหาร” เท่านั้น สรุปความหมายได้ว่า

ปฏิวัติ หมายถึง การยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ อาจมีหรือไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และอาจจัดตั้งให้มีรัฐบาล และสภาดตามแบบการปกครองโดยทั่วไป แต่รัฐบาลและสมาชิกสภาจะมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด

รัฐประหาร หมายถึง การยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ แต่ยังคงใช้รัฐธรรมนูญฉบับเก่าต่อไป หรือ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อให้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นานนัก¹

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย การปกครองที่สำคัญของไทย มีมาตลอดทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่จะอยู่ในรูปแบบใดนั้นขึ้นกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นทั้งสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสถานการณ์โลกอาจพอกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ของไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 - 7 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยได้พอสังเขปดังนี้คือ

การเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5

โดยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ไทยได้รับการติดต่อค้าขายกับต่างชาติที่เข้ามาสัมผัสพันธไมตรีด้วยทั้งทางด้านการทูต แต่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่นำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตก

---

¹สุภูมิ นवलสกุล, การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542), หน้า 80.

รวมทั้งนำความเจริญก้าวหน้าด้านศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้ามาเป็นอย่างมากคือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้คือ

- มีการส่งเจ้านาย และข้าราชการไปศึกษาต่างประเทศมากขึ้นในสาขาวิทยาการต่าง ๆ อันเป็นมูลเหตุของใจในบางส่วนหนึ่งว่า การที่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้มีความเจริญมากกว่าประเทศไทย อาจเป็นเพราะระบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้คนมีความรู้ ความสามารถเข้ามาเป็นผู้ปกครองประเทศ มีอำนาจในการวางนโยบายบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การที่ประชาชนมีความรู้กว้างขวางขึ้น ความเชื่อในเรื่องลัทธิเทวสิทธิ์ย่อมเสื่อมคลายลง ประชาชนหันมาสนใจสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมในสังคมเพิ่มมากขึ้น

- ทรงยกเลิกตำแหน่งอัศวมหาเสนาบดีทั้ง 2 ตำแหน่ง คือ สมุหพระกลาโหมและสมุหนายก

- ทรงประกาศตั้งกระทรวงต่าง ๆ 12 กระทรวง ในวันที่ 1 เมษายน 2435 มีการแบ่งงานอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นแทนระบบจตุสดมภ์แต่เดิม

- ทรงจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่ ยุบเมืองประเทศราชเข้ามาในพระราชอาณาจักรยกเลิกระบบกันเมือง(การให้เจ้าเมืองสืบตระกูล และการส่งขุนนางไปปกครองหัวเมือง) โดยส่งข้าราชการ และเจ้านายที่มีการศึกษาแบบใหม่ไปเป็นเจ้าเมืองแทนและจัดการปกครองหัวเมืองเป็นมณฑลและเมือง, อำเภอและหมู่บ้าน

- ทรงจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสุขาภิบาลกรุงเทพฯและสุขาภิบาลหัวเมือง

- โปรดให้สร้างโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้น คือ โรงเรียนวัดมหรณรรม

- ส่วนพวกเจ้านายทรงเปิดโรงเรียนขึ้นในพระบรมมหาราชวัง

- ทรงยกเลิกระบบไพร่แบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อยกเลิกระบบการควบคุมของเจ้าขุนมูลนายให้หมดไป โดยตราพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารขึ้นใหม่ในปี 2431 จนกระทั่งออกพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ร 2448 ซึ่งเป็นการยกเลิกระบบไพร่ไปโดยไม่ต้องตรากฎหมายยกเลิกไพร่โดยตรงแต่อย่างใด

- ทรงเลิกทาส ปราศจากการนองเลือด โดยมีขั้นตอนคือ

* ตราพระราชบัญญัติเกษียณอายุลูกทาสลูกไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ.2417 ให้ทาสที่เกิดหลังปีมะโรง พ.ศ.2411 เป็นไทเมื่ออายุ 21 ปี

* ไล่ตัวทาสที่อยู่กับนายเงินคนเดียวมาตลอด 25 ปี ในโอกาสที่มีพระชนม์ครบ 2 รอบ พ.ศ.2420

* ตราพระราชบัญญัติเลิกทาสรัตนโกสินทร์ศก 124 (พ.ศ. 2448) ใช้บังคับทั่วประเทศ²

ในท้ายที่สุด รัชกาลที่ 5 ได้ทรงตรัสว่า “.....ฉันจะให้ถูกวิธีราษฎรมอบของขวัญแก่พลเมืองในทันทีที่ก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือ ฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสตีติวชัน”³

พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การเลิกทาส การปฏิรูปการบริหารราชการ การสนับสนุนการเศรษฐกิจ ถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานแนวคิดแบบประชาธิปไตย แม้จะมีผู้วิเคราะห์ว่าทรงมิได้ต้องการให้เป็นประชาธิปไตยอย่างจริงจัง เนื่องจากทรงสงวนพระราชอำนาจสมบูรณ์ไว้ แม้จะทรงนำความก้าวหน้า ปรับปรุงประเทศในวิชาการต่าง ๆ แต่ก็เพียงเพื่อจะช่วยเหลือส่งเสริม และไม่ขัดขวางระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชของพระองค์⁴ (จากพระสารพัดชั้นในหนังสือ Thailand: My Country พิมพ์ที่ญี่ปุ่น ค.ศ. 1940)

การเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แทน พระราชบิดา ก็มีได้ทรงมอบรัฐธรรมนูญอย่างไร หากแต่ได้ทรงเปิดใจให้มีเสรีภาพทางการแสดงความคิดเห็นโดยทดลองตั้งเมืองดุสิตธานีขึ้นเพื่อเตรียมประชาชนให้รู้จักการปกครองแบบประชาธิปไตยและการปกครองท้องถิ่น (หลายคนเห็นว่ามีได้ทรงต้องการระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจัง หากแต่ทรงเห็นว่าระบอบราชาธิปไตยเหมาะสมแล้ว และทรงส่งเสริมลัทธิชาตินิยมขึ้นแทนกระแสดำเนินความต้องการประชาธิปไตย⁵)

ทรงแก้ไขปรับปรุงการจัดการปกครองหัวเมืองหลายรูปแบบทั้งตั้งภาค ยุบภาค เพิ่มมณฑล ถมมณฑล เปลี่ยนจังหวัด แต่งตั้งข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวงเทศาภิบาล อุปราช รวมทั้งในส่วน

---

²อมร รักษาศักดิ์, ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน: คู่มือ การเรียนการสอน การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วม สำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน (กรุงเทพฯ: การันต์การพิมพ์, 2542), หน้า 54.

³จัตกัย บุญพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย (กรุงเทพฯ: บางสะพานการพิมพ์, 2514), หน้า 41.

⁴จุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 546.

⁵การดี มหามันท์, ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย (กรุงเทพฯ: บูรณสาส์น, 2527), หน้า 120–126.

กลางก็มีการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรมหลายครั้ง ส่วนพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการวางรากฐานแนวคิดระบอบประชาธิปไตย มีดังนี้คือ

- ทรงจัดตั้งกองลูกเสือขึ้น โดยส่งนักเรียนไทยไปดูกิจกรรมลูกเสือในประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรก รวมทั้งส่งลูกเสือไทยเข้าร่วมชุมนุมลูกเสือนานาชาติ ซึ่งจัดเป็นครั้งแรกที่กรุงลอนดอนด้วย

- ทรงออกประกาศพระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ. 2456 โดยวางระเบียบเรียกบุคคลทั่วไปชายหญิง ถ้าอายุต่ำกว่า 15 ปีเรียกเด็กชาย - เด็กหญิง

- ถ้าอายุ 15 ปีขึ้นไปเรียก นาย - นางสาว ถ้าสมรสแล้วให้เรียกนางและให้เปลี่ยนใช้นามสกุลของสามี

- ใช้พุทธศักราช (พ.ศ.) แทนรัตนโกสินทร์ (ศก.)

- ใช้นาฬิกาแทนการใช้หุ้มหรือโมง

- เลิกหอย กข และเลิกบ่อนเบี้ย

- ยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นมหาวิทยาลัย พระราชทานนามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”

- คัดเลือกนักเรียนที่สอบไล่ได้คะแนนดีขอเชิญส่งไปศึกษาต่อต่างประเทศด้วยทุนรัฐบาล เพื่อกลับมาทำนุบำรุงบ้านเมืองโดยใช้ความรู้ที่ไปศึกษาให้เกิดประโยชน์

- ส่งเสริมการศึกษาของประชาชน โดยการตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาและจัดการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เพราะทรงตระหนักว่าการจะเป็นประชาธิปไตยต้องเริ่มต้นที่การศึกษา

- ส่งเสริมให้ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หนังสือพิมพ์สามารถวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาลได้ รวมทั้งบทความของพระองค์ทรงใช้นามปากกาที่ผู้อ่านสามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้เช่นกัน⁶

- ทรงตั้งเมืองทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตยในบริเวณพระราชวังพญาไทคือ “ดุสิตธานี” โดยโปรดให้มีธรรมนูญการปกครองชื่อ “ธรรมนูญการปกครองคณะนคราภิบาล” ซึ่ง

---

⁶อมร รักษาศักดิ์, ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน: คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วม สำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน, หน้า 55.

เปรียบได้กับรัฐธรรมนูญของเมืองกำหนดให้มีสภาการเมือง มีพรรคการเมือง 2 พรรค มีการเลือกตั้งนคราภิบาลหรือนายกเทศมนตรี (Mayor) และเซชชูบุรุษ (ผู้แทนราษฎร)

ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้ามาบริหาร ทรงโปรดให้มีการออกหนังสือพิมพ์รายวันวิพากษ์วิจารณ์ และเสนอข่าวภายในเมืองจำลอง

กล่าวกันว่าคติฐานีเป็นความพยายามปลูกฝัง หรือ ฝึกหัดการปกครองระบบรัฐสภา⁷ แต่อย่างไรก็ตามมีผู้วิจารณ์ว่า คติฐานีเป็นเพียงการละเล่นอย่างหนึ่งของรัชกาลที่ 6 หากได้มีความตั้งใจที่จะก่อตั้งรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างจริงจังแต่อย่างใดไม่⁸

- ทรงให้อภิเษกสมรส ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) โดยมีหัวหน้าภพ คือ ร.อ.ขุนทวย หาญพิทักษ์ (หมอลือ ศรีจันทร์ อายุ 28 ปี) โดยมีการเตรียมการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 แต่ไม่ทันลงมือก็ถูกจับกุมเสียก่อน⁹ และได้รับโทษจำคุกแทนการประหารชีวิต เพราะทรงเข้าพระทัยในอุดมการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดย “พวกฝ่ายทหารคิดกันว่าจะทูลเชิญพระราชวงศ์พระองค์หนึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่พวกพลเรือนบางคนนั้นคิดไปไกลจนถึงกับจะเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ (รีพับลิค) เสียเลย”¹⁰

เมื่อเริ่มสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยได้ประกาศเป็นกลาง แต่ต่อมารัชกาลที่ 6 ทรงคัดสินพระทัยเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตร เนื่องจากทรงเห็นว่าจะเป็นการได้เปรียบหากชนะสงครามจนทำให้ไทยได้เป็นสมาชิกองค์การสันนิบาตชาติได้เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ แก้อิสรณัฐสัญญาที่ไทยเสียเปรียบ โดยสหรัฐอเมริกาเป็นชาติแรกที่ยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2463 และไทยได้ใช้สนธิสัญญาฉบับนี้เป็นแนวทางในการเจรจากับชาติอื่น ๆ¹¹

---

⁷ สุเทพ อัดถาวร, “พรรคการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตย,” รัฐศาสตร์ 17 (กรุงเทพฯ: บพิธ, 2518), หน้า 127.

⁸ สุขุม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองของไทย, หน้า 61.

⁹ เจริญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ.130 (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 12.

¹⁰ จุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 588.

¹¹ อมร รักษาศักดิ์, ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน: คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วมสำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน, หน้า 56.

การเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 7

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2468 โดยทรงดำเนินพระราชกรณียกิจตามที่รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ทรงวางรากฐานไว้ โดยพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศในทุกด้าน ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง

- ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานอำนาจในการปกครองให้กับประชาชน และเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ โดยในปี พ.ศ. 2469 ทรงมีพระราชหัตถเลขา

ถึงพระยาภิรมย์ภักดี (ดร.ฟรานซิส บี แซร์) เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านการเมือง การปกครอง ในหัวข้อที่เรียกว่า “Problems of Siam” โดยพระยาภิรมย์ภักดีได้ตอบเป็น 3 ข้อ คือ

- เรื่องเกี่ยวกับการสืบสันตติวงศ์
- โครงสร้างรัฐบาลและเศรษฐกิจการคลัง
- ร่างรัฐธรรมนูญฉบับย่อมี 12 มาตรา ชื่อ “Outline of Preliminary Draft”

และได้ทรงโปรดเกล้าให้คณะอภิรัฐมนตรีพิจารณา สรุปได้ว่า ประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะมีการปกครองระบอบรัฐบาล แต่พระองค์ก็ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญสำหรับใช้ในการปกครองประเทศ ในวันที่ 6 เมษายน 2475 เนื่องจากจะมีพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี แต่พระประสงค์ก็ได้ถูกยับยั้งโดยคณะอภิรัฐมนตรี โดยอ้างเหตุผลถึงความไม่พร้อมของราษฎรในเรื่องการศึกษา¹² 12

ทรงแก้ปัญหากการคลัง โดยการจัดระเบียบการใช้จ่ายเงินภายในราชสำนัก คัดทอนรายจ่ายของแผ่นดิน ลดจำนวนข้าราชการ คัดทอนเงินงบประมาณส่วนพระมหากษัตริย์ เรียกเก็บเงินจากชาวจีนเพิ่ม เก็บภาษีเพิ่ม รวมทั้งปลดข้าราชการ ทำให้เกิดความไม่พอใจ และคนว่างงานเพิ่มมากขึ้น จึงถูกคณะราษฎรยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 หลังพระราชพิธีฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี เพียง 2 เดือน

---

¹²อมร รัชชานนท์, ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน: คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วม สำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน, หน้า 56.

สรุปรวมสาเหตุที่ทำให้เกิดการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 อาจกล่าวได้ดังนี้

1. ด้านการเมือง จากการจัดแบ่งการปกครองออกเป็น 12 กระทรวง โดยมีพระราชวงศ์เป็นเสนาบดีกระทรวงมากกว่าจำนวนขุนนางซึ่งมีเพียง 3 หรือ 4 คน เท่านั้น ซึ่งหากเทียบกับในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีเจ้าอยู่เพียง 4 คน ส่วนขุนนางมีอยู่ถึง 8 กระทรวง¹³ รวมทั้งการที่ทรงตั้งคณะอภิรัฐมนตรีขึ้น อันประกอบไปด้วยสมาชิกซึ่งเป็นพระราชวงศ์ทั้งสิ้น เป็นที่ปรึกษาภาคีตรี และภายหลังได้ทรงตั้งพระราชวงศ์ที่เป็นเสนาบดีเข้าไปเป็นสมาชิกด้วย ทำให้อภิรัฐสภาเป็นเสมือน “เสนาบดีสภาวงใน” มีอำนาจและอิทธิพลเหนือกว่าเสนาบดีสภา ทำให้เข้าใจไปได้ว่าทรงอยู่ใต้อิทธิพลของพระราชวงศ์ การสิ่งใดที่ทรงดำริจะทำหากถูกคัดค้านโดยบรรดาพระราชวงศ์ก็จะงด เช่น กรณีดำริจะพระราชทาน รัฐธรรมนูญ แล้วมิทรงทำ เป็นต้น¹⁴

2. ด้านเศรษฐกิจ เกิดสงครามโลกในสมัยรัชกาลที่ 6 สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ภาวะการเงินของประเทศไม่มั่นคง เกิดภาวะข้าวขาดแคลน ประชาชนเดือดร้อน โดยเฉพาะนโยบายเศรษฐกิจที่รัชกาลที่ 7 นำมาใช้แก้ปัญหา เช่น การปลดข้าราชการออก การเพิ่มภาษีอากร การตัดทอนรายจ่ายของรัฐบาลอื่น ๆ กลับทำให้เกิดปัญหาหนักยิ่งขึ้น

3. ด้านสังคม ปรากฏว่ามีกลุ่มบุคคลได้รับอภิสิทธิ์เหนือบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์และอภิรัฐมนตรีสภา สามารถใช้อิทธิพลหาประโยชน์ ให้แก่ตนเองและหมู่คณะ ทำให้ข้าราชการและประชาชนเกิดความรู้สึกไปในทางไม่เป็นมงคลต่อเจ้านาย และเตรียมพร้อมที่จะสนับสนุนการเรียกร้องหาสิทธิเสมอภาคอันนี้¹⁵

จะเห็นได้ว่าการแบ่งชนชั้นทางสังคมชัดเจนยิ่งขึ้น ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง สิทธิที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความรู้สึกต่างเหล่าต่างพวกเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ขาดความสามัคคีในชาติ

- นอกจากนี้ การที่รัฐบาลกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ เด็กที่อายุเข้าเกณฑ์เรียนมี โอกาสเรียนไม่ถึงครึ่งของจำนวน เฉพาะถูกเจ้านายเท่านั้นที่ได้เรียนอย่างเต็มที่ทำให้ประชาชนที่มี

¹³ วิจารณ์วาทการ, การเมืองการปกครองของกรุงสยาม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2475), หน้า 89-90.

¹⁴ ราโพรธรณี, “บันทึกทรงเล่า,” เมืองแรกประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 7-8.

¹⁵ โพนุลย์ ช่างเรียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 40.

การศึกษาเข้าใจว่า รัฐบาลพยายามกีดกันประชาชนไม่ให้ได้รับการศึกษา ไม่ให้มีความรู้เพื่อจะได้ปกครองได้โดยสะดวก

- รวมทั้งการที่คนไทยได้ศึกษาในต่างประเทศมากขึ้น ก็เห็นความเจริญของบรรดาประเทศประชาธิปไตย และเห็นจุดอ่อนของระบอบราชาธิปไตย ยังเห็นพม่า ญวน เขมร ลาวตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งที่ชิงวิตก

- ความสัมพันธ์กับต่างประเทศมีมากขึ้นตลอดเวลานั้นในประเทศก็มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคิงตามกับวัฒนธรรมตะวันตกจึงตรงกับความรู้ตึกของนักเรียนนอกทั้งหลาย

- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ซึมลึกมาแต่ครั้งอยุธยาตอนปลาย ประชาชนไม่ยอมเป็นไพร่เป็นทาส ที่ไม่มีช่องทางทำมาหากินโดยสะดวก เพราะต้องมาเข้าเวรปีละ 6 เดือน ครั้นจะหาเงินมาจ่ายค่าราชการหรือค่ารัฐูปการแทนการเข้าเวรก็หาเงินได้ยาก

- คนต่างประเทศ และคนในบังคับต่างประเทศทั้งคนจีน คนต่างด้าวในประเทศดูจะมีเอกลักษณ์เหนือคนไทย เพราะไม่ต้องขึ้นศาลแบบเก่าของไทย และไม่ต้องอยู่อย่างไพร่ ทำให้คนไทยไม่พอใจ

- การเสียดินแดนหลายครั้งหลายคราว ย่อมทำให้คนจำนวนหนึ่งนำไปเชื่อมโยงกับความอ่อนแอของระบอบการปกครอง

- ความพยายามของพระเจ้าอยู่หัว ที่จะปรับปรุงการปกครองแผ่นดินส่วนหนึ่งกลายเป็นการตั้งพระบรมราชทูตมาครองตำแหน่งในฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นการปิดโอกาสของชนชั้นกลาง เพราะเสนาบดีนายทหาร และข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เป็นเจ้านาย หรือมีความผูกพันส่วนตัวกับเจ้านาย ส่วนข้าราชการที่เป็นคนสามัญที่มีความรู้ ความสามารถไม่ได้รับตำแหน่งที่สำคัญย่อมไม่พอใจ สามารถติเตียนว่าเป็นรัฐบาลของพวกเขา

4. จากสถานการณ์โลกในขณะนั้น อุดมการณ์ทางการเมืองประชาธิปไตยแบบตะวันตก กำลังแพร่หลายไปทั่วโลก กลุ่มบุคคลที่ได้ไปศึกษาในประเทศเหล่านี้ ได้รับประสบการณ์ทางการเมือง ซึ่งให้สิทธิ เสรีภาพกับประชาชนโดยเท่าเทียมกัน ทำให้เกิดความคิดจะนำอุดมการณ์เหล่านี้กลับมาใช้ในบ้านเกิดเมืองนอนของตนอันจะเป็นการสร้างความสำเร็จก้าวหน้าให้เท่าเทียมกับนานอารยประเทศเหล่านี้ รวมทั้งได้เห็นตัวอย่างจากการปฏิวัติในหลาย ๆ ประเทศ เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยได้สำเร็จ จึงก่อให้เกิดกำลังใจในการจะดำเนินการเช่นนั้นบ้าง

- ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลมีรายได้อาจไม่สมดุลกับรายจ่ายต้องบีบรัด และปลดข้าราชการออกสร้างความไม่พอใจอย่างรุนแรง สรุปได้ว่าความไม่พอใจต่อระบอบราชาธิปไตยของกลุ่มชนชั้นกลางแพร่หลายทั่วไปในหมู่คนที่มีการศึกษา และข้าราชการทุกระดับ

อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่มีความรู้สึกต้องการเปลี่ยนแปลงสูงน่าจะ ได้แก่ กลุ่มคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาในยุโรปได้มีโอกาสพบปะหารือกันในช่วงกว้างทั้งข้าราชการทหาร และพลเรือนทุกส่วนราชการที่ได้ทุนไปเรียน เมื่อกลับมาก็ได้ไปสู่ตำแหน่งระดับสำคัญของส่วนราชการต่าง ๆ ระดับคุณหลวง และคุณพระ การติดต่อประสานงานเพื่อก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงทำได้สะดวก กลุ่มหนุ่มจึงได้ติดต่อขอความร่วมมือกับกลุ่มผู้ใหญ่ระดับพันเอกของกองทัพ ระดับอธิบดีของราชการพลเรือน หรือ ระดับพระยา ซึ่งอนาคตไม่แจ่มใสนัก เมื่อพวกเขาครองตำแหน่งบังคับบัญชาไปหมด ให้มาร่วมกันตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น¹⁶

จากสาเหตุทั้งหลายที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่กดดันให้ประชาชนเห็นพ้องต้องกันในความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การปกครองที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น แม้จะไม่เข้าใจถึงหลักการของอุดมการณ์ประชาธิปไตย อย่างแท้จริงก็ตาม หากก็ไม่ต่อต้านเป็นผลให้คณะราษฎรทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นประชาธิปไตยได้สำเร็จเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทย โดยมีหลักในการดำเนินงาน ดังนี้คือ

หลักการดำเนินงาน

1. จะวางรากฐานประชาธิปไตยขึ้นในประเทศสยาม โดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ
2. จะเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยการยึดอำนาจ แต่พยายามหลีกเลี่ยงการจลาจลนองเลือดอย่างที่สุด
3. จะยึดมั่นในสัจจะ เสียสละเพื่อประเทศชาติ เว้นการหาประโยชน์ใส่ตนเองโดยเด็ดขาด

---

¹⁶อมร รักษาสิทธิ์, การเมืองและการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญ ฉบับประชาชน, หน้า 59.

วิธีการดำเนินงาน

คณะราษฎรได้วางแผนอย่างลับ ๆ อยู่ระยะหนึ่งแล้วก็รีบชิงโอกาสเมื่อพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่หัวหินก่อนการปฏิวัติขึ้น เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน 2475

ประวัติศาสตร์การเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย

24 มิถุนายน 2475 คณะราษฎร อันประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือและพลเรือน ได้ร่วมลงมือทำการปฏิวัติ โดยผู้นำฝ่ายทหารนำกำลังเข้ายึดพระที่นั่งอนันตสมาคมไว้เป็นกองบัญชาการในตอนเช้าตรู่ และส่งกำลังแยกย้ายยึดสถานที่สำคัญของทางราชการ ควบคุมตัวพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการคนสำคัญเป็นองค์ประกัน เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ศักดิพินิต, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นต้น

คณะราษฎรได้ออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบถึงเหตุผลในการเข้ายึดอำนาจในการปกครองว่า เพื่อต้องการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ (สามารถเรียกได้ว่าเป็นระบบ Constitutional monarchy, Limited Monarchy หรือ Parliamontary Democracy หรือ ระบอบปรimitดาญาธิธิราช) โดยมีประกาศคณะราษฎร (ในภาคผนวกท้ายบทที่ 4) ให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน

โดยคณะราษฎรมีหลักการสำคัญ 6 ประการดังนี้ คือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชในทางการเมือง, ทางการศาล, ทางเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันให้น้อยลงมาก
3. จะต้องบำรุงความสุขสบายของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลจะจัดหางานให้ราษฎรทำและจัดวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพไม่ขัดหลัก 6 ประการข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ซึ่งถือได้ว่าหลัก 6 ประการนี้ เป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตย ในทัศนะของคณะราษฎรซึ่ง
ในระบอบราชาธิปไตยแต่เดิมไม่อาจยอมรับหลักการเหล่านี้ได้ และได้จัดทำหนังสือกราบทูล
รัชกาลที่ 7 ดังมีใจความตอนหนึ่งว่า “คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด
ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญการปกครอง แผ่นดิน จึงขอทูลเชิญใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไปโดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่น
ดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น.....”¹⁷

เมื่อรัชกาลที่ 7 ได้รับหนังสือแล้วทรงตอบกลับมีสาระคือ “..... ..คณะทหารมี
ความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนครเป็นกษัตริย์อยู่ภายใต้พระธรรมนูญการปกครอง
แผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎรไม่ยอมให้เสียเลือดเนื้อกัน ทั้งเพื่อ
จัดการโดยละม่อมละม้ายไม่ขึ้นชื่อว่าจลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าก็ได้คิดอยู่
แล้วจะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครอง ตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วย
เป็นตัวเซ็ด เพื่อควบคุมการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลง ดังพระธรรมนูญโดยสะดวก”
แล้วก็ทรงประทับรถไฟกลับไปเข้าพระนครในวันนั้น

คณะราษฎรได้ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเมื่อ 27 มิถุนายน 2475¹⁸ และต่อ
มาได้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ให้เป็นฉบับถาวรเป็น รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 โดย
สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นคณะหนึ่ง มีจำนวน 7 คน ต่อมาเพิ่ม
กรรมการอีก 2 คน ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร เมื่อ 10 ธันวาคม 2475 มีบทบัญญัติ 68
มาตรา

รูปแบบการปกครองโดยรัฐสภามีสภาเดียว คือ สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิก 2
ประเภท มีจำนวนเท่ากัน และวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น โดยถือจำนวนราษฎร 200,000 คน ต่อ
ผู้แทน 1 คน การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นการเลือกตั้งทางอ้อม โดยเลือกผู้แทนตำบลก่อนแล้ว
ผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกผู้แทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง

---

¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทรวณิชและจิตติยา วรรณสุต, เอกสารการเมืองการปกครองของไทย (พ.ศ.2417-2977)
(กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520), หน้า 171.

¹⁸ อมร รักษาศักดิ์, การเมืองและการปกครองของไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, หน้า 58-59.

สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ ผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้น มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ในระหว่างเวลาดังแต่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ไปจนกว่าจะเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 เสร็จสิ้น สภาผู้แทนราษฎร คงประกอบด้วยสมาชิก 70 คน ที่มีอยู่แล้วไปก่อน สมาชิกประเภทที่สองนี้ จะอยู่อย่างช้าไม่เกิน 10 ปี นับแต่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ หลังจากนั้นสมาชิกของสภาจะมีแต่เพียงผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งเท่านั้น

ผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญทำให้มี การเลือกตั้งทั่วประเทศครั้งแรก เพื่อเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จำนวน 78 คน เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2476 การเลือกตั้งเป็นการเลือกตั้งทางอ้อม ส่วนสมาชิกประเภทที่ 2 มี 78 คน ได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรส่วนมาก เป็นทหารและข้าราชการ มีคณะรัฐมนตรีประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี อย่างน้อย 14 คน แต่ไม่เกิน 20 คน ซึ่งนายกรัฐมนตรีและ รัฐมนตรีอีก 14 คน ต้องเลือกจากสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร นอกเหนือจากนี้อาจเลือกจากบุคคลที่มีได้เป็นสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรก็ได้

การบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร โดยรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อสภาผู้แทนราษฎร แต่รัฐมนตรีทั้งคณะต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของรัฐบาล สภาผู้แทนราษฎรสามารถปลด หรือถอดถอนคณะรัฐมนตรีออกจากตำแหน่งโดยการลงมติไม่ไว้วางใจ คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่จะขอให้พระมหากษัตริย์ยุบสภาเพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกใหม่ทั้งหมด

นับแต่รัฐธรรมนูญฉบับถาวรประกาศใช้ในปี 2475 เป็นต้นมา สภาผู้แทนราษฎรได้แก้ไขเพิ่มเติม 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2482 แก้ไขเพิ่มเติมชื่อประเทศสยาม เป็นคำว่าประเทศไทย

ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2483 แก้ไขเพิ่มเติมการขยายระยะเวลาที่ให้สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทจากเวลา 10 ปี เป็น 20 ปี เมื่อพ้นกำหนดดังกล่าวให้เหลือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งประเภทเดียว โดยอ้างว่าพลเมืองยังได้รับการศึกษาน้อย

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2485 แก้ไขเพิ่มเติม ขยายระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปอีกคราวละไม่เกิน 2 ปี สาเหตุที่ทำให้มีการแก้ไขและเป็นอุปสรรคสำคัญไม่สามารถจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นได้เพราะมีสงครามโลก การขยายระยะเวลาดังกล่าวมีขึ้น 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 2485 และ พ.ศ. 2487

การเมืองไทยในช่วงนี้เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน เพื่อช่วงชิงอำนาจในการบริหารปกครองประเทศอยู่ตลอดเวลา ทั้งโดยใช้กำลัง กองหนุนมากกว่าจะเป็นการเอาชนะโดยการเลือกตั้งตามหลักอุดมการณ์ประชาธิปไตย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ประเทศไทยจะมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม หากแต่ความเข้มข้นในหลักการยังไม่สามารถถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยเต็มใบ เหตุเพราะผู้ปกครองในขณะนั้นยังใช้สิทธิเด็ดขาดในการบริหารงาน อำนาจอธิปไตยยังมีได้อยู่ในมือปวงชนอย่างแท้จริง เกิดการเคลื่อนย้ายอำนาจจากกลุ่มบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่ง โดยใช้การปฏิวัติรัฐประหาร ใช้กำลังกันโดยตลอดสามารถจำแนกช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ตลอดจนการเลือกตั้ง การตรารัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ได้ดังนี้

**เปรียบเทียบจำนวนรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง และการกบฏ การปฏิวัติ
การรัฐประหารในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 – 2541**

รัฐธรรมนูญและวันที่ประกาศใช้		การเลือกตั้ง		การกบฏ การปฏิวัติ การรัฐประหารชีวิต		
ฉบับที่	วัน/เดือน/ปี	ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	กลุ่มผู้ก่อการ
1	27 มี.ย. 2475	1	15 พ.ย. 2476	1	20 มี.ย. 2476	คณะรัฐประหาร
2	10 ธ.ค. 2475	2	8 พ.ย. 2480	2	11 ต.ค. 2496	กบฏบวรเดช
3	9 พ.ค. 2489	3	10 พ.ย. 2481	3	8 พ.ย. 2490	คณะรัฐประหาร
4	9 พ.ย. 2490	4	6 ม.ค. 2489	4	1 ต.ค. 2491	กบฏเสนานิการ
5	23 มี.ค. 2492	5	5 ส.ค. 2489	5	26 ก.พ. 2492	กบฏวังหลวง
6	8 มี.ค. 2495	6	29 ม.ค. 2491	6	29 มี.ย. 2494	กบฏแมนฮัตตัน
7	28 มี.ค. 2502	7	5 มี.ย. 2492	7	29 พ.ย. 2494	คณะรัฐประหาร
8	20 มี.ย. 2511	8	26 ก.พ. 2495	8	16 ก.ย. 2500	คณะรัฐประหาร
9	15 ธ.ค. 2515	9	26 ก.พ. 2500	9	20 ต.ค. 2501	คณะปฏิวัติ
10	7 ต.ค. 2517	10	15 ธ.ค. 2500	10	17 พ.ย. 2514	คณะปฏิวัติ
11	22 ต.ค. 2519	11	10 ก.พ. 2512	11	6 ต.ค. 2519	คณะปฏิวัติ
12	9 พ.ย. 2520	12	26 มี.ค. 2518	12	26 มี.ค. 2520	กบฏ 26 มี.ค.
13	22 พ.ค. 2521	13	4 เม.ย. 2519	13	20 ต.ค. 2520	คณะปฏิวัติ
14	1 มี.ค. 2534	14	22 เม.ย. 2522	14	1 เม.ย. 2524	กบฏ 1 เม.ย.
15	9 ธ.ค. 2534	15	18 เม.ย. 2526	15	9 ก.ย. 2528	กบฏ 9 ก.ย.

รัฐธรรมนูญและวันที่ประกาศใช้		การเลือกตั้ง		การกบฏ การปฏิวัติ การรัฐประหารชีวิต		
ฉบับที่	วัน/เดือน/ปี	ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	ครั้งที่	วัน/เดือน/ปี	กลุ่มผู้ก่อการ
16	11 ธ.ค.2540	16	27 ก.ค.2529	16	23 ก.พ.2534	คณะราษฎร
		17	24 ก.ค.2531			
		18	22 มี.ค.2535			
		19	13 ก.ย.2535			
		20	2 ก.ค.2538			
		21	17 พ.ย.2539			

ที่มา: เขาวนง ไตรมาส, ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตย, หน้า 24, และสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511-2534, เล่ม 2, 2541.

และสามารถแบ่งยุคสมัยทางกฎหมายออกเป็นช่วง ๆ ตั้งแต่ 2475 - 2541 ตามที่ประชาชนเรียกกันหรือตามที่พึงจะเรียกการเมืองได้ตามหลักวิชารัฐศาสตร์ ดังนี้คือ¹⁹

1. ยุคคณะราษฎร (พ.ศ. 2475 - 2489) ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วงคือ

1.1 ช่วงเสนา - อำมาตยาธิปไตย (2475 - 2471)

โดยคณะราษฎร ได้แต่งตั้งให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (ในช่วงรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว) และเป็นนายกรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญฉบับถาวร โดยมีนายทหารอาวุโสระดับพันเอกและขุนนางพลเรือนระดับเจ้าพระยาและพระยาเป็นกรรมการราษฎรและเสนาบดี ตามลำดับ

ต่อมาได้เกิดความแตกแยกระหว่างนายทหารอาวุโสและกลุ่มขุนนางเก่ากับคณะผู้ก่อการฝ่ายพลเรือนขึ้นอันเนื่องมาจาก เค้าโครงเศรษฐกิจ ซึ่งร่างขึ้นโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ซึ่งเรียกว่า “สมุดปกเหลือง” (เพื่อใช้ในการดำเนินการเศรษฐกิจของชาติให้

¹⁹อมร รักษาสัตย์, การเมืองและการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, หน้า 63.

เป็นไปตามอุคมการที่คณะราษฎรได้ประกาศไว้ในวันยึดอำนาจ) ว่ามีลักษณะอันเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนี้คือ²⁰

1. ให้สิทธิประชาชนมีโอกาสเป็นข้าราชการทุกคน บุคคลที่มีอายุระหว่าง 18 ปี ถึง 55 ปี ให้รับราชการตามประเภทของงาน และความสามารถโดยรับเงินเดือนประจำจากทางราชการ หรือ สหกรณ์ ข้าราชการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้าราชการประเภทนั่งโต๊ะทำงาน หรือทำงานในที่ทำการ และข้าราชการที่ใช้แรงงานกลางแจ้ง หรือแบบกรรมกร ทั้งนี้เพื่อสนองค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่ที่ชอบจะรับราชการ และเป็นประโยชน์ในการระดมแรงงานในประเทศออกให้ได้อย่างเต็มที่

2. รัฐดำเนินการปฏิรูปที่ดินโดยบังคับซื้อที่ดินอันเป็นนา เป็นสวนและใช้ประโยชน์ทางกสิกรรมมาเป็นของรัฐบาล หรือสหกรณ์และดำเนินการเกษตรกรรมเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดผลต่าง ๆ เป็นของรัฐบาล หรือสหกรณ์ สามารถที่จะควบคุมราคาจำหน่ายได้ เพราะจะตัดพ่อค้าคนกลางออก

3. รัฐดำเนินการในเรื่องธนาคาร การขนส่งคมนาคม รวมทั้งการอุตสาหกรรมเอง เพื่อตัดคนกลางหรือนายทุนที่แสวงหากำไรออก

ซึ่งเมื่อนำเค้าโครงเศรษฐกิจนี้ออกเผยแพร่ ก็เกิดความแตกแยกขึ้นในหมู่ผู้นำคณะราษฎร โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย เห็นว่าเป็นแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งก็ตรงกับพระราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ 7 เช่นกัน

พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ออกพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทน ยุบคณะรัฐมนตรี จึงใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ในวันที่ 1 เมษายน 2476 และส่งหลวงประดิษฐไพฑูริย์ ออกนอกประเทศ ทำความไม่พอใจให้กับคณะราษฎรมาก ดังนั้น คณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือน อันมีพระยาพหลพลุฑเสนาเป็นประธาน จึงทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาล เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 เป็นเหตุให้พระยามโนปกรณนิติธาดาต้องลาออกจากตำแหน่งนายก และคณะราษฎรโดยการนำของพระยาพหลฯ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นการกลับเข้ามามีอำนาจในการบริหารประเทศของฝ่ายเสนาบดีที่มีชัยชนะต่อฝ่ายอำมาตย์เก่า

²⁰ เดือน บุนนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัคคีธรรม, 2517), หน้า 56-148.

พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้รวบรวมกองกำลังทหารหัวเมืองเคลื่อนกำลังเข้าประชิดพระนครหวังทำการปฏิวัติในช่วงวันที่ 11-17 ตุลาคม 2476 ทางรัฐบาลได้ตั้งให้หลวงพิบูลสงครามเป็นแม่ทัพออกปราบปรามกบฏวระเดช มีการเสียชีวิตและบาดเจ็บมากมาย รวมทั้งใช้เวลาในการกวาดล้างถึง 2 เดือน เหตุการณ์จึงสงบ นอกจากนี้ยังตั้งศาลพิเศษชำระคดีกบฏโดยลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต ตั้งแต่กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 กบฏนายสิบ พ.ศ. 2478 และผู้คบคิดกบฏในปี 2482 นอกจากนี้ยังออกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476 ด้วย²¹ 21

หลังจากการรัฐประหารเข้ายึดอำนาจของคณะราษฎร โดยการนำของ พระยาพหลฯ จากระบอบของหลวงประดิษฐไพฑูริย์ในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 ปราบปรามกบฏ วระเดช ซึ่งเป็นกบฏของพวกเข้าวันสำเร็จในเดือนตุลาคม 2476 แล้วในวันที่ 10 ส.ค. 2476 ได้เปิดสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 ขึ้น โดยมีสมาชิกครบทั้ง 2 ประเภท ประเภทที่ 1 คือ ราษฎรเลือกตั้ง และประเภทที่ 2 รัชกาลที่ 7 ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของพระยาพหลฯ

1.2 ช่วงเปลี่ยนแผ่นดิน 2477

รัชกาลที่ 7 ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ โดยทางรัฐบาลได้ติดต่อให้ทรงวินิจฉัยพระราชบัญญัติต่าง ๆ หากทรงทักท้วง ทางสภาก็จะพิจารณาใหม่ให้เป็นไปตามพระราชดำริหลายฉบับ แต่ต่อมาทรงแจ้งให้รัฐบาลปรับปรุงแก้ไขเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง ซึ่งหากไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญก็จะกระทำตาม แต่หากบางเรื่องไม่อาจสนองตอบตามพระราชประสงค์ได้ ก็จะนำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 31 มกราคม 2477 ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรก็เห็นชอบด้วยตามที่รัฐบาลปฏิบัติไป

รัชกาลที่ 7 จึงทรงมีพระราชบันทึกส่งกลับมายังรัฐบาลโดยมีสาระสำคัญ คือ

1) พระองค์ทรงมีพระประสงค์ให้แก้ไขเกี่ยวกับการตั้งสมาชิกประเภท 2 เสียใหม่ เพราะเท่าที่เป็นมารัฐบาลมักเลือกเอาแต่พวกที่อยู่ในคณะราษฎรเป็นส่วนมาก โดยมีได้พิจารณาถึงคุณวุฒิและความเหมาะสมเฉพาะบุคคล

---

²¹สุชุม นवलสกุล, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 82.

2) ทรงเห็นว่ามาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญนั้นยังไม่เหมาะสม เพราะพระราชบัญญัติ
ใดที่พระมหากษัตริย์คัดค้าน สภาอาจยืนยันให้เป็นไปตามเดิมโดยความเห็นข้างมากเสียงเดียว จึง
ควรแก้ไขว่า “ถ้าสภามติตามเดิมโดยให้มีเสียงข้างมาก 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด”

3) ได้ทรงขอให้รัฐบาลนำมาตรา 14 ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญจริง ได้แก่ ให้เสรีภาพ
ในการพูด การเขียน การโฆษณา และให้เสรีภาพในการประชุมโดยเปิดเผยและการตั้งสมาคม

4) ขอให้ยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญเพราะ มีวิธีการที่ขัดกับหลัก
เสรีภาพในร่างกายของประชาชน

5) ขอให้ภัยโทษแก่นักโทษการเมือง

6) ข้าราชการที่ถูกลงโทษ ถูกปลดออกจากราชการ โดยถูกสงสัยว่าจะมีความผิด
ทางการเมืองก็ดี หรือถูกหาว่ากล่าวร้ายรัฐบาล ถูกลงโทษและพ้นโทษไปแล้วก็ดี แต่ถูกตัดสิทธิใน
การรับเบี้ยบำนาญ ขอนำรับบำนาญตามที่เขามีเกณฑ์

7) ข้าราชการที่ถูกสงสัยในข้อหาเป็นกบฏ และที่กำลังจะฟ้องขอให้งดการฟ้องร้อง
จับกุม

8) ขอให้รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรให้คำมั่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะไม่คัด
กำลังและตัดงบประมาณของทหารรักษาวังให้น้อยกว่าเท่าที่มีอยู่ในเวลานี้²²

รัฐบาลได้ตอบพระราชบันทึกแบบเสียงที่จะปฏิบัติตาม²³ ต่อมาในวันที่ 2 มีนาคม
2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาขอสละราชสมบัติ โดยทรง
วิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจของรัฐบาลว่าไม่เป็นไปตามหลักประชาธิปไตย และทรงขอสละ
พระราชอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป จะขออัญเชิญมาดังนี้

---

²² ใหญ่ชัย ช่างเขียน, *ฉันทะสังคมาและการปกครองของไทย*, หน้า 47-78.

²³ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, *ปฏิวัติ 2475* (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 176-178.

ตำนานพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7

ปปร.
บ้านโนน
แตรนลี, ประเทศอังกฤษ

เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนา กับพวก ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองโดยใช้ทหารในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้วได้มีหนังสือมาอัญเชิญข้าพเจ้าให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญนั้น เพราะเข้าใจว่า พระยาพลฯ และพวกจะสถาปนารัฐธรรมนูญตามแบบประเทศทั้งหลายซึ่งใช้การปกครองตามหลักนั้น เพื่อให้ประชากรราษฎรได้มีสิทธิออกเสียงในวิธีการปกครองและนโยบายต่าง ๆ อันจะเป็นส่วนได้เสียแก่ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้ามีความเต็มใจในวิธีการเช่นนั้นอยู่เสมอ และกำลังดำริจะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามให้เป็นไปตามรูปนั้น โดยมีให้มีการกระทบกระเทือนอันร้ายแรง เมื่อมีเหตุอันรุนแรงขึ้นเสียก่อนแล้วและเมื่อผู้ก่อการรุนแรงนั้นอ้างว่ามีความประสงค์จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นเท่านั้น ก็เป็นอันไม่ผิดกับหลักการที่ข้าพเจ้ามีความประสงค์อยู่เหมือนกันข้าพเจ้าจึงเห็นความโน้มตามความประสงค์ของผู้ก่อการยึดอำนาจนั้นได้ เพื่อหวังความสงบราบคาบภายในประเทศ ข้าพเจ้าได้พยายามช่วยเหลือในการที่จะรักษาความสงบราบคาบ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญเป็นไปโดยความราบรื่นที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ความพยายามของข้าพเจ้าไร้ผล โดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำให้บังเกิดผล.....โดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญในการเมืองอย่างสมบูรณ์ขึ้นไม่ และมีได้ฟังความเห็นของราษฎรโดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับจะพึงเห็นได้ว่า อำนาจที่จะกำหนดนโยบายต่าง ๆ นั้นจะตกอยู่กับคณะผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้องเท่านั้น มิได้ตกอยู่กับผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือก เช่นในฉบับชั่วคราว แสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดไม่ได้รับความเห็นชอบของผู้ก่อการ จะไม่ได้เป็นผู้แทนราษฎรเลย

ฉบับถาวรได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นตามคำขอร้องของข้าพเจ้าแต่ก็ยังให้มีสมาชิกซึ่งคนเลือกเองเข้ากำกับอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรถึงครั้งหนึ่ง การที่ข้าพเจ้าได้ยินยอมให้มีสมาชิก 2 ประเภทก็โดยหวังว่าสมาชิกประเภท 2 ซึ่งข้าพเจ้าตั้งนั้นจะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงานและชำนาญในวิธีดำเนินการปกครองโดยทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใด แต่ครั้งถึงเวลาที่

ตั้งสมาชิกประเภท 2 ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาส แนะนำในการเลือกเลข และคณะรัฐบาลก็เลือกเอา แต่เฉพาะผู้ที่ เป็นพวกห้องของตนเกือบทั้งนั้น มิได้คิดถึง ความชำนาญ นอกจากนี้ คณะผู้ก่อการบาง ส่วน ได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง โครงการเศรษฐกิจของประเทศอย่างใหญ่หลวง จึงเกิดแตก ร้าว กันขึ้นเองในคณะผู้ก่อการ และพวกห้องจึ่งต้องมีการปิดสภาและคงใช้รัฐธรรมนูญบาง มาตรา โดย คำแนะนำของ รัฐบาลซึ่งมีตำแหน่งอยู่ในเวลานั้น ทั้งนี้เป็นเหตุให้มีการปั่นป่วนในการเมือง ต่อมา พระยาพหลฯ กับพวกก็กลับเข้ามายึดอำนาจโดยกำลังทหารเป็นครั้งที่ 2 และแต่นั้นมา ความหวังที่ จะให้มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปโดยราบรื่นก็ลดน้อยลง

เนื่องจากเหตุที่ คณะผู้ก่อการมิได้กระทำให้มีเสรีภาพในการเมืองอันแท้จริง และประชาชน ไม่ได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะดำเนินนโยบายอันสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้มีการกบฏขึ้นถึงกับ ต้องต่อสู้ฆ่าฟันกันเองในระหว่างคนไทย

เมื่อข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเสียให้เข้ารูปประชาธิปไตยอันแท้จริง เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชน คณะรัฐบาลและพวกซึ่งกุมอำนาจบริหารในเวลานี้ก็ไม่ยินยอม ข้าพเจ้าได้ร้องขอให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงหลักการและนโยบายสำคัญ อันจะมีผลได้เสียแก่พลเรือน รัฐบาลก็ไม่ยินยอมและแม้แต่การประชุมในสภาผู้แทนราษฎรใน เรื่องสำคัญ เช่น เรื่องคำร้องขอต่าง ๆ ของข้าพเจ้า สมาชิกก็มิได้มีโอกาสพิจารณาเรื่องโดยต้องแท้ และละเอียดละเอียดก่อน เพราะถูกเร่งรัดในลงมติอย่างรีบด่วนภายในวาระประชุมเดียว นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ออกกฎหมายใช้วิธีปราบปรามบุคคล ซึ่งถูกหาว่าทำความคิดทางการเมืองในทางที่ ผิดยุติธรรมของโลก คือ ก็ไม่ให้โอกาสต่อสู้คดีในศาล มีการชำระโดยคณะกรรมกรอย่างลับ ไม่ เปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีที่ข้าพเจ้าไม่เคยใช้ในเมื่ออำนาจสิทธิขาดยังอยู่ในมือข้าพเจ้าเอง และข้าพเจ้าได้ ขอร้องให้เลิกใช้วิธีนี้ รัฐบาลก็ไม่ยอม

ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาล และพวกห้องใช้วิธีการปกครอง ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพ ในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจ และยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะ ยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจโดย สิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร์

บัดนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสภานิติบัญญัติใน
นโยบายของประเทศโดยแท้จริง ไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่ บัดนี้เป็นหมุดหมายที่
ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้า จึงขอสละราชสมบัติและ
ออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวงซึ่ง
เป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าสงวนสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้า
แต่เดิมมา ก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป
ตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิจะทำได้ตามกฎหมายเชิขรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์

อนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้ผู้ใดก่อการไม่สงบขึ้นในประเทศเพื่อประโยชน์
ของข้าพเจ้า ถ้าหากมีใครอ้างใช้นามของข้าพเจ้าพึงเข้าใจว่ามีได้เป็นความยินยอมเห็นชอบ หรือ
ความสนับสนุนของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่ไม่สามารถจะยังประโยชน์ให้แก่ประชาชน และ
ประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง ซึ่งรับสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
คงได้แต่ตั้งสัจขอธิษฐานขอให้ประเทศสยามจงได้ประสบความเจริญและขอประชาชนชาวสยาม
จงได้มีความสุขสบาย

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ปร.

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477

เวลา 13 นาฬิกา 45 นาที

พระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 7 ที่ต้องการเห็น
ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยราษฎรเป็นเจ้าของอำนาจ
สูงสุด มิใช่กลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ทรงต่อต้านเผด็จการและราษฎรก็ได้ใช้เอกสารนี้เป็น
ธงนำในการต่อสู้กับเผด็จการมาโดยตลอด²⁴

²⁴อมร รักษาสิทธิ์, การเมืองและการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, หน้า 74.

เมื่อราชบัลลังก์ว่างลงสภาผู้แทนราษฎร โดยข้อเสนอของคณะผู้สำเร็จราชการได้ใช้กฎหมายเพื่อระงับการพิจารณาสถาปนา พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สืบราชสันตติวงศ์ต่อไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 9 และได้ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามมาตรา 10 ด้วยยังทรงพระเยาว์

1.3 ช่วงถ่ายทอดอำนาจจากทหารอาวุโสผู้ทหารและพลเรือนหนุ่ม (2478-2481)

ในช่วงรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา 2477-2481 เป็นช่วงที่รัฐบาลมีความมั่นคง เหตุการณ์ในประเทศเรียบร้อย ผลงานของรัฐบาล ได้แก่

- ด้านการศึกษา จัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2477

- ด้านการทหาร จัดตั้งองค์การยุวชนทหารขึ้นในกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2479 โดยให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาเข้าฝึกการใช้อาวุธป้องกันประเทศ และตั้งกองทัพอากาศขึ้นในปี 2480 จนภายหลังเกิดการขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร พระยาพหลฯ จึงประกาศยุบสภา และมีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ในเดือนพฤษภาคม 2481

1.4 นายทหารหนุ่มขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองด้วยความร่วมมือของพลเรือน

พลตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรีกลาโหมและมหาดไทยโดยมีพลเรือนเป็นรัฐมนตรีหลายคน เมื่อ 10 สิงหาคม 2481 ต่อมารัฐบาลได้ทราบว่ามีผู้คิดกบฏจะทำร้ายบุคคลสำคัญ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับไปเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชแบบเดิม จึงเข้าทำการจับกุม และตั้งศาลพิเศษขึ้นเพื่อพิจารณาโทษ ประหารชีวิตผู้ก่อการ ไปทั้งสิ้น 18 คน

ในสมัยรัฐบาลนี้มีนโยบายสำคัญ คือ เน้นลัทธิชาตินิยม โดยเฉพาะในหมู่นิสิต นักศึกษาและประชาชนเพื่อต้องการนำประเทศไปสู่ความเจริญและเป็นผู้นำในเอเชียอาคเนย์ (ใช้ตัวอย่างคือ ญี่ปุ่นและเยอรมัน) โดยมีหลักการสำคัญคือ

- รัฐบาลต้องมีอำนาจเด็ดขาด เพื่อนำประเทศไปสู่ความเจริญและความมีอำนาจ โดยพยายามปลูกใจราษฎรให้รักชาติ และเชื่อมั่นในรัฐบาล ดังคำขวัญในยุคนั้นที่ว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย”

- ประเทศไทยต้องพึ่งตัวเองทางเศรษฐกิจ ดังนั้น คนไทยจึงต้องเข้าควบคุมเศรษฐกิจของชาติเองโดยตรง โดยออกกฎหมายสงวนอาชีพพิเศษบางอย่างให้คนไทย โดยเฉพาะ

ใช้กฎหมายเข้มงวดกับคนต่างด้าว โดยเฉพาะคนจีนที่ทางรัฐบาลเห็นว่าเข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของชาติ มีการจำกัดสิทธิต่าง ๆ

- ด้านสังคมและวัฒนธรรมในเดือนมิถุนายน 2482 เปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย

- ยกเลิกบรรดาศักดิ์ข้าราชการ

- เปลี่ยนแปลงการแต่งกายให้เป็นแบบตะวันตก (สากล) โดยต้องสวมหมวกเมื่อออกจากบ้านทั้งชาย - หญิง ห้ามเคี้ยวหมาก ฯลฯ

- เปลี่ยนวันปีใหม่อจาก 13 เมษายน เป็น 1 มกราคม ตามแบบสากล

- ให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

- ข้าราชการจะแต่งงานกับคนต่างชาติ ต่างศาสนาไม่ได้ ถ้ารัฐบาลไม่อนุญาต ในขณะนั้นสถานการณ์โลกอยู่ในช่วงสงครามเริ่มจาก สงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุโรป พ.ศ. 2482 โดยเยอรมันบุกโปแลนด์ ฝรั่งเศสและอังกฤษ

ในเอเชีย ญี่ปุ่นได้ขยายอำนาจเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ โดยบุกจีนตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ต่อมาเข้ายึดครองอินโดจีนของฝรั่งเศสตอนเหนือไว้ได้ ทางรัฐบาลไทยเห็นเป็นโอกาสเหมาะสมที่จะเรียกร้องเอาดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (ตรงข้ามหลวงพระบางและปากเซ) ซึ่งไทยได้เสียให้แก่ฝรั่งเศสตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 คืนมา แต่ฝรั่งเศสไม่ยินยอม ไทยจึงส่งคำสั่งทหารเข้าไปพระตะบอง ศรีโสภณ และจำปาศักดิ์ในเดือนพฤศจิกายน 2483 ได้เกิดการปะทะกันประชาชนสนับสนุนรัฐบาลในการเรียกร้องดินแดนคืน มีการเดินขบวน ของนิสิต นักศึกษา คามลัทธิชาตินิยมในขณะนั้น จนญี่ปุ่นเข้าใกล้ใกล้ และใช้อิทธิพลบีบบังคับฝรั่งเศสยอมคืนดินแดนคืนแก่ไทยทั้งดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง รวมทั้งเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณด้วย

จากความสำเร็จในการเรียกร้องดินแดนคืนนี้ ทำให้พลตรีหลวงพิบูลสงครามเลื่อนยศให้ตัวเองเป็นจอมพล และเปลี่ยนชื่อเป็น แปลก พิบูลสงคราม²⁵

---

²⁵อมร รัชชาสัตย์, ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนการสอน การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วม สำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน, หน้า 60.

เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองอินโดจีนของฝรั่งเศสได้ทั้งหมดในปี 2484 และเตรียมแผนที่จะยึดครองประเทศอื่นต่อไปในเอเชียอาคเนย์ ต่อมาบุกเข้าโจมตีฐานทัพของสหรัฐอเมริกาที่อ่าวเพิร์ล ฮาร์เบอร์ เมื่อ 7 ธันวาคม 2484 จนยับยั้ง

ญี่ปุ่นส่งกำลังเข้าไทยไปยึดฟิลิปปินส์, มลายู, สิงคโปร์, อินโดนีเซีย และเตรียมบุกพม่า และอินเดีย โดยใช้ไทยเป็นทางผ่าน ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จำเป็นต้องยอมทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและยอมให้ใช้เป็นทางผ่านไปบุกพม่าได้

ในขณะนั้นได้มีคณะคนไทยที่มีสมาชิกทั้งในและต่างประเทศ คือ ขบวนการเสรีไทย โดยการก่อตั้งของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น ได้เห็นอันตรายจากการที่ไทยเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะคือ ญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร ได้ดำเนินงานได้ติดต่อติดต่อกับพันธมิตร เพื่อหาทางขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย โดยไม่ยอมส่งคำประกาศสงครามของรัฐบาลให้กับสัมพันธมิตร (เนื่องจากแพ้เสียงในสภาผู้แทน)

ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจอมพล แปลก ลาออก (เนื่องจากแพ้เสียงในสภาผู้แทน) และประกาศให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารงาน 1 สิงหาคม 2487 และออกประกาศสันติภาพถือว่า การประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อสัมพันธมิตรเป็นโมฆะ ต่อมานายควงลาออก

นายทวี นุชนเกษตร ได้เข้ามาบริหารงานแทนโดยพยายามแก้ไขปัญหา สถานการณ์ที่ไทยเป็นประเทศแพ้สงคราม ซึ่งอาจถูกฝ่ายสัมพันธมิตรยึดครอง โดย นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ติดต่อให้ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เสร็จจากฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อให้คำประกาศสงครามเป็นโมฆะ จนสหรัฐอเมริกายินยอม และประเทศสัมพันธมิตรอื่นยินยอมตาม โดยอังกฤษให้ไทย ชดใช้ค่าเสียหายบางส่วน และคืนดินแดนในอินโดจีนและมลายูให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส

เดือนธันวาคม 2489 ไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ลำดับที่ 55 โดยหลังสงครามโลกประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่เคยเป็นประเทศอาณานิคมก็เรียกร้องเอกราชจนสำเร็จ เช่น มาเลเซีย, อินโดนีเซีย, ฟิลิปปินส์, พม่า, ลาว, กัมพูชา, อินเดีย และนำรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้

ต่อมาในเดือนตุลาคม 2488 ได้มีการยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่

6 มกราคม 2489 พรรคประชาธิปัตย์ได้เสียงเข้ามา นายควง อภัยวงศ์กลับมาเป็น นายกรัฐมนตรีอีกครั้ง

30 มกราคม 2489 อยู่ได้เพียง 45 วัน ก็แพ้เสียงในสภาผู้แทนฯ

24 มีนาคม 2489 นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าพรรคสหชีพแนวรัฐธรรมนูญ ได้เป็น นายกรัฐมนตรี

10 พฤษภาคม 2489 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งเริ่มร่างมาตั้งแต่

19 กรกฎาคม 2488

9 มิถุนายน 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ด็จพระแสงปืน สวรรคต รัฐบาลปรีดีฯขาดเสถียรภาพลาออก รัฐสภาแต่งตั้งให้พลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็น นายฯ คนต่อมา แต่ก็ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองที่วุ่นวายอยู่ในขณะนั้นได้ ทั้ง เรื่องคอร์รัปชัน สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำประชาชนขาดแคลนเครื่องอุปโภค บริโภคอย่างหนัก

2. ยุคคณะรัฐประหารครองเมือง (2490 - 2500)

จนกระทั่งวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 พลโทผิน ชุณหะวัณ จึงนำคณะเข้าทำการรัฐประหาร ยึดอำนาจ (ภายใต้การนำของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม, พลโทผิน ชุณหะวัณ, นาวาอากาศเอก หลวง กางสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง), พันตรีเผ่า ศรียานนท์ และพันตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์) ทำการ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ โดยอ้างว่ารัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาทุจริต ฉ้อราษฎร์บังหลวง รวมทั้งไม่สามารถแก้ไขสภาวะขาดแคลนของประชาชนได้ แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายฯ พร้อมทั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการทหารบก ประกาศให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2490 ซึ่ง พันเอกหลวงกางสงครามเขียนขึ้นแล้วซ่อนไว้ใต้คัมแดงมาใช้ เรียกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้คัม²⁶

8 เมษายน 2491 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำการรัฐประหารเงียบ โดยอ้างว่ารัฐบาลไม่สามารถฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจได้ บีบบังให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออก แต่งตั้งตัวเองเป็นนายกแทน ให้ จอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นรองนายฯ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้บัญชาการทหารบกและ

---

²⁶อมร รักษาสัตย์, ประชาธิปัตย์และรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนรู้การสอบ การเผยแพร่ และการมีส่วนร่วม สำหรับครู อาจารย์และผู้นำชุมชน, หน้า 62.

รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมฯ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ในช่วงนี้ได้เกิดการรัฐประหารขึ้นหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ได้แก่

- 26 กุมภาพันธ์ 2492 เกิด “กบฏวังหลวง” โดยกลุ่มผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เข้าร่วมยึดวังหลวงและสถานที่ราชการบางแห่ง จนพลตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องนำกำลังเข้าปราบปราม

- 20 มีนาคม 2492 จอมพล ป. นำรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 ขึ้นใช้แทนรัฐธรรมนูญฉบับได้คุม

- 29 มิถุนายน 2494 เกิด “กบฏแมนฮัตตัน” โดยกลุ่มทหารเรือที่ถูกลดอำนาจลงตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง นำโดยพลเรือตรีทหาร ข้ามิรัญ นายทหารนอกราชการ อติตรองผู้บังคับการกรมนาวิกโยธิน และนาวาเอกอานนท์ ปุณศรีทริกาภา, นาวาตรี จารุภา, นาวาตรีประกาย พุทขารี, นาวาตรีสุภัทร ดันตยากรณ์ โดยร่วมกันจับกุมตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่ประธานรับมอบเรือแมนฮัตตันที่ทำราชมรดกแต่ไม่สามารถกระทำการได้สำเร็จ เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่รัฐบาลสามารถเข้าควบคุมกองทัพเรือไว้ในอำนาจได้อย่างเด็ดขาด ฝ่ายทหารเรือจึงหมดอำนาจทางการเมืองตั้งแต่นั้นมา²⁷

- 6 ธันวาคม 2494 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้นำรัฐธรรมนูญฉบับ 2475 กลับมาใช้อีกเนื่องจากไม่พอใจรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 เนื่องจากกำหนดให้มี 2 สภา จึงทำการรัฐประหารเงิบบททางวิทยุ แก้ไขเพิ่มเติมประกาศเรียกเป็น “รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495” ประกาศใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2495

นับว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่จอมพล ป. มีอำนาจสูงสุด โดยมีผู้ร่วมสนับสนุนทั้งนายทหารรุ่นคณะราษฎร กลุ่มคณะรัฐประหารทั้งทหารและตำรวจ จนได้รับขนานนามว่า “นายกฯ ตลอดกาล”

ต่อมาได้จัดการเลือกตั้งขึ้นในเดือนกันยายน 2495 และได้ใช้สิทธิพลจนชนะการเลือกตั้งและเมื่อมีผู้ต่อต้านก็จะใช้กำลังเข้าจับกุมทันที เช่น ขบถ เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2495 ของขบวนการกู้ชาติเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2495 เป็นต้น

- 8 กุมภาพันธ์ 2500 มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 8 เกิดการประท้วงขึ้นเพราะประชาชนถือว่าการเลือกตั้งที่ใช้สิทธิพลไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม รุนแรงจนรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน

²⁷ ตูม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 84.

- 16 กันยายน 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ต้องหนีไปต่างประเทศ

- นายพจน์ สารสิน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี รักษาการ 90 วัน

- 15 ธันวาคม 2500 จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป พลโทถนอม กิติขจร ได้รับเลือกเป็นนายกฯ ตามการสนับสนุนของจอมพลสฤษดิ์ แต่ไม่สามารถรักษาสถานการณ์ไว้จนวายในรัฐสภาไว้ได้

3. ยุคคณะปฏิวัติครองเมืองเผด็จการ (2501 - 2515)

จอมพลสฤษดิ์ กลับจากรักษาตัวที่ต่างประเทศ และทำการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 โดยพลโทถนอม ถูกล้มชิงอำนาจให้ โดยให้เหตุผลในการปฏิวัติว่าเพื่อป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์และการใช้สิทธิเสรีภาพ ก่อความทำลายความสงบของชาติ

หลักในการปกครองประเทศ จะยึดหลักการประชาธิปไตยตามปรัชญาสากล รักษาไว้ซึ่งอิสรภาพของศาล การปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศและการเทิดทูนพระมหากษัตริย์

ได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ เลิกพรรคการเมือง ประกาศกฎอัยการศึก 28 มกราคม 2502 ใช้ “**ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรชั่วคราว 2502**” เพื่อจัดตั้งรัฐบาล ซึ่งถือว่าเป็นธรรมนูญที่เผด็จการที่สุดของไทย โดยเฉพาะมาตรา 17 ซึ่งมอบอำนาจเด็ดขาดให้แก่นายกฯ รวมทั้งการประหารชีวิตอาชญากร แม้จะมีสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีฐานะเป็นรัฐสภา ทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วย (มาตรา 6) แต่สมาชิกสภาร่างทั้ง 120 คน ก็เป็นผู้ที่จอมพลสฤษดิ์ ทุเลเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นทั้งสิ้น (มาตรา 7)

9 กุมภาพันธ์ 2502 จอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรม จอมพลถนอมได้เป็นนายกแทน

20 มิถุนายน 2511 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2511

12 กุมภาพันธ์ 2512 มีการเลือกตั้งทั่วประเทศ จอมพลถนอม ได้เป็นนายกจากการเลือกตั้ง (ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคสหประชาไทยในขณะนั้น) แต่ถูกกดดันจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอย่างมาก

16 พฤศจิกายน 2514 จอมพลถนอมปฏิวัติตนเอง โดยอ้างภัยคุกคามจากต่างประเทศ และราชบัลลังก์ โดยมีผู้มุ่งจะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปสู่ระบอบอื่น

15 สิงหาคม 2515 ประกาศใช้ “**ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร**” คล้ายของจอมพลสฤษดิ์ เช่น มีมาตรา 17 ให้อำนาจเด็ดขาดกับนายกฯ และรัฐสภาถูกเรียกว่า สภานิติบัญญัติแห่ง

ชาติ (มาตรา 6) รวมทั้งให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เตรียมร่างรัฐธรรมนูญ แล้วเสนอสภานิติบัญญัติพิจารณาให้ความเห็นชอบ (มาตรา 10 - 11)

การใช้อำนาจของคณะปฏิวัติเป็นไปอย่างพร่ำเพรื่อ กำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่คณะของงานต้องการ โดยไม่สนใจความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (รวมไปถึงการนำเงินของรัฐไปใช้เป็นการส่วนตัว) ประชาชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการปกครองแต่อย่างใดรวมถึง การปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองของคณะปฏิวัติได้สร้างความไม่พอใจให้กับนิสิต นักศึกษาและประชาชน โดยทั่วไป

ต่อมา ได้มีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและถูกรัฐบาลจับกุมประชาชนได้ร่วมกันต่อต้านเผด็จการทหารที่ครอบงำประเทศ จนเกิดการประท้วงกว้างขวางทั่วไป ในช่วง 6-14 ตุลาคม 2516

วันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516

โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นแกนนำ ในการเดินขบวน ประท้วง เรียกร้องให้ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง มีใช้ผูกขาดอำนาจในการบริหาร แต่เพียงคณะบุคคลเดียวเพื่อให้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ขบวนการประท้วงขับไล่รัฐบาลจนเกิดการปะทะกัน ระหว่างทหารและประชาชนกลายเป็นจลาจลเกิดความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สินมากมาย นิสิต นักศึกษา และประชาชนล้มตายไปเป็นจำนวนมาก จนในที่สุด 3 ทหาร คือ จอมพลถนอม, จอมพล ประภาส จารุเสถียร และ พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ต้องเดินทางลี้ภัยออกนอกประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายสัญญาธรรมศักดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลในวันที่ 16 ตุลาคม

10 ธันวาคม 2516 ทรงตั้งสมัชชาแห่งชาติขึ้น และนัดประชุมเพื่อคัดเลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ทำหน้าที่รัฐสภาและร่างรัฐธรรมนูญที่สนามราชตฤณมัย จึงเรียกว่า “*สภาสนามม้า*”²⁸

---

²⁸ลิจิต ชีรวคิน, *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 190-200.

จากการจลาจลในครั้งนี้ทำให้ประชาชนเข้าใจความหมายของคำว่า “*ประชาธิปไตย*” อย่างถ่องแท้มากขึ้น เริ่มรู้จักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของคนที่ควรมีต่อการปกครองในระบอบนี้ชัดเจนขึ้น

และจากรัฐบาลแต่งตั้งของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ก็ได้ใช้มาตรา 17 ของรัฐธรรมนูญในขณะนั้น ยึดทรัพย์ของ 3 ทหาราช เหมือนครั้งที่จอมพลถนอม ใช้มาตรานี้ในการยึดทรัพย์จอมพลสฤษดิ์ เช่นกัน

4. ยุคแห่งการแย่งชิงอำนาจของนักการเมืองและทหาร (2517 - 2531)

7 ตุลาคม 2517 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 รัฐบาลพ้นจากอำนาจ

26 มกราคม 2518 จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปแต่ไม่มีพรรคการเมืองใดได้ รับคะแนนเสียงชนะเด็ดขาด จึงจัดตั้งรัฐบาลโดยมีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ รับคะแนนเสียงชนะเด็ดขาด จึงจัดตั้งรัฐบาลโดยมีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ได้รับความไว้วางใจในสภาผู้แทนราษฎร จึงต้องพ้นจากตำแหน่งไปในเวลาเพียง 15 วัน หลังจากเข้ารับตำแหน่ง

6 มีนาคม 2518 รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกาศลาออก พรรคการเมืองอื่น ๆ รวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลผสม โดยให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมเป็นนายกรัฐมนตรี แม้จะมีเพียง 18 เสียงในสภาก็ตามเพื่อให้ดำเนินนโยบายบริหารประเทศ แต่รัฐบาลนี้ก็กลับขาดเสถียรภาพในการทำงาน เนื่องจากเป็นรัฐบาล สหพรรค อันประกอบไปด้วยพรรคการเมืองหลายพรรค ต้องคอยดูแลเรื่องผลประโยชน์และเอาใจทุก ๆ พรรคที่เข้าร่วมรัฐบาล มีการปรับคณะรัฐมนตรี จนทำให้ไม่เป็นที่พอใจของพรรคการเมืองเล็ก ๆ ที่ถอนการสนับสนุนรัฐบาลรวมทั้งการที่พรรคประชาธิปัตย์ขอเปิดอภิปรายทั่วไป มีการเดินขบวนประท้วงรัฐบาลของกลุ่มสหภาพแรงงานเกิดความวุ่นวายทางการเมืองทั้งในสภาและนอกสภามากจนต้องประกาศยุบสภา

4 เมษายน 2514 มีการเลือกตั้งทั่วไป พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกเข้ามามาก ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกฯ จัดตั้งรัฐบาลผสม 4 พรรค รัฐสภามีความแตกแยกวุ่นวาย รวมถึงการที่สามเณรถนอม กิตติขจร แอบหลบเข้ามาในประเทศไทย นิสิต นักศึกษา และประชาชนจึงรวมตัวกันเดินขบวนประท้วง เพราะเกรงว่า 3 ทหาราชจะกลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีก ต่อมา มีผู้โจมตีว่านักศึกษาและผู้ประท้วงที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ จึง

มีการนำกำลังเข้าจับกุม และปราบปรามอย่างรุนแรงจนสูญเสียทั้งเลือดเนื้อของประชาชนและทรัพย์สินของทางราชการ

6 ตุลาคม 2519 พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย 2517 แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี และตั้งสภาปฏิรูปทำหน้าที่รัฐสภาดำเนินนโยบายในการบริหารแบบขงจำกัด และเนื่องจากเป็นรัฐบาลภายใต้การคุ้มครองของทหาร จึงได้สมญานามว่า “รัฐบาลหอย” โดยทำการกวาดล้างจับกุมบุคคลต่าง ๆ ที่ต่อสู้ เคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย โดยอ้างว่าได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทยทำให้นิสิต นักศึกษา และประชาชนเป็นจำนวนมากต้องหนีเข้าป่าและออกนอกประเทศ

รวมทั้งบทบาทของศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งแต่เดิมทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนด้วยการตรวจตรา (watch dog) การทำงานของรัฐบาลก็กลับกลายเป็นมีบทบาทมากในเกือบทุกเรื่อง และมักใช้การขู่บังคับรัฐบาล เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนเท่าที่ควร

คณะปฏิรูปภายใต้การทำงานโดยรัฐบาลหอย ได้แสดงเจตน์จำนงในการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยระบุเป็นขั้นตอนไว้ในรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้เมื่อ 22 ตุลาคม 2519 เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบนำวิถี (Guided democracy) นั่นคือ

สมัย 4 ปีแรก สมาชิกสภาจะมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด

สมัย 4 ปีที่ 2 สมาชิกสภาจะประกอบด้วยสมาชิกจากการแต่งตั้ง (วุฒิสภา) และการเลือกตั้ง (สภาผู้แทนราษฎร) ในจำนวนที่เท่ากัน

สมัยที่ 4 ปีที่ 3 จะลดจำนวนวุฒิสภาลง จนยกเลิกเมื่อครบ 4 ปี

เกิดกบฏ 26 มีนาคม 2520 โดยพลเอกถนอม กิรีนุกูล ซึ่งถูกปลดออกจากกองทัพพร้อมผู้สนับสนุน เข้ายึดอำนาจรัฐบาลแต่ไม่สำเร็จ

20 ตุลาคม 2520 พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ทำการรัฐประหารล้มรัฐบาล นายธานินทร์ ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2519 และตั้งสภาปฏิรูปการปกครอง

22 เมษายน 2522 แต่งตั้งให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี จากการเลือกตั้ง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. 2521

มกราคม - กุมภาพันธ์ 2523 เกิดปัญหาการขนน้ำมันจากต่างประเทศและปัญหาค่าครองชีพ ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านเตรียมเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล

28 กุมภาพันธ์ 2523 พลเอกเกรียงศักดิ์ ประภาสลาออก

3 มีนาคม 2523 สภาแต่งตั้งให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกเป็น นายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้น

1 เมษายน 2524 เกิดกบฏยังเตอร์กขึ้น โดยกลุ่มนายทหารระดับผู้บังคับการกรมระดับคุมกำลังรวมตัวกัน โดยมีพลเอกสฤษดิ์ จิตรปฏิมา เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติเคลื่อนเข้ายึดกรุงเทพฯ แต่ไม่สำเร็จ

9 กันยายน 2528 เกิดกบฏทหารนอกราชการ โดยมีพลเอกเสริม ณ นคร เป็นหัวหน้าคณะและพ.อ.มัญญู รูปขจร อดีตผู้นำกบฏยังเตอร์กเป็นแกนนำสำคัญแต่ปฏิวัติไม่สำเร็จยอมแพ้ในเย็นวันเดียวกันนี้

ในช่วงการบริหารแผ่นดินของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จะใช้การยุบสภาเป็นการแก้ปัญหาทางการเมืองโดยตลอด จนกระทั่งครั้งสุดท้ายในวันที่ 29 เมษายน 2531

24 กรกฎาคม 2531 มีการเลือกตั้งทั่วไป พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทยได้เป็นนายกรัฐมนตรี เปิดเข้าสู่การเมืองยุคที่ 5

5. ยุคธนธิปไตย (2531 - 2540)

9 สิงหาคม 2531 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นแกนกลางจัดตั้งรัฐบาลผสม และได้มีการเปลี่ยนแปลงพรรคร่วมรัฐบาล 2 ครั้ง คือในวันที่ 26 สิงหาคม 2533 และ 16 ธันวาคม 2533 ถือเป็นรัฐบาลที่ถูกหาว่าทุจริต คอร์รัปชันมากที่สุดจนได้รับสมญาว่า “บุฟเฟ่ คาบิเนต” โดยร่วมมือกับนักธุรกิจแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและหมู่คณะ เช่น การผูกขาด การประมูล โดยบีบบังคับให้ข้าราชการประจำอนุมัติโครงการต่างๆ มีการซื้อขายตำแหน่งข้าราชการเกิดขึ้น

ทางด้านเศรษฐกิจ ใช้นโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ส่งเสริมการซื้อขายที่ดินและธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นเหตุให้เกิดเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ และเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงช่วงวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540

ถือว่ารัฐบาลนี้เป็นผู้ริเริ่มการเมืองในระบบใช้เงินเป็นฐานในการใช้อำนาจ หรือระบอบธนธิปไตย (Money Polity) เป็นอย่างมากจนบางท่านเรียกระบอบโจราธิปไตย (Kleptocracy) จนถือว่าเป็นรัฐบาลที่มีจุดอ่อนด้านทุจริตคอร์รัปชันอย่างมหัศจรรย์ จนประชาชนไม่ยอมรับอีกต่อไป

23 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ทำรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลในขณะที่ พลเอกชาติชายอยู่ในระหว่างการเดินทางจะนำพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งเพิ่งได้รับการแต่งตั้งเป็น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม เข้าเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ เชียงใหม่โดย “คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” หรือ รสช. ของพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ให้เหตุผลในการยึดอำนาจ 5 ข้อคือ²⁹

- 1) รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลหลายคนคอร์รัปชัน
- 2) นักการเมืองรังแกข้าราชการประจำ
- 3) รัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา
- 4) มีความพยายามทำลายสถาบันทหาร
- 5) บิดเบือนคดีลอบสังหารบุคคลสำคัญ

(แต่อย่างไรก็ดี มีการวิเคราะห์ว่าเหตุผลที่แท้จริงในการปฏิวัติครั้งนี้ คือ การที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเกรงว่าจะถูกปลดจากตำแหน่ง จึงชิงยึดอำนาจเสียก่อน เหตุผลที่ใช้ในการประกาศ เป็นเพียงข้ออ้างที่เข้ากับสถานการณ์ เท่านั้น)

2 มีนาคม 2534 คณะ รสช. แต่งตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุน นักธุรกิจ อดีตข้าราชการระดับปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เป็นนายกรัฐมนตรีและตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ โดย พลเอกสุจินดา คราประยูร ประกาศต่อประชาชน ซึ่งเกรงการสืบต่ออำนาจของคณะทหาร ว่า ผู้นำ รสช. จะเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองอย่างไรก็ดีอีกว่าจะไม่รับตำแหน่งนายกฯ อย่างเด็ดขาด

9 ธันวาคม 2534 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 นับเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 15 โดยกำหนดให้ประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในระบบรัฐสภา ประกอบไปด้วยวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง 270 คน อยู่ในวาระ 4 ปี และจะมีสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง 360 คน อยู่ในวาระ 4 ปี เช่นกันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ารัฐธรรมนูญ รสช.

22 มีนาคม 2535 มีการเลือกตั้งทั่วไป ไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนพรรคการเมือง 5 พรรค คือ สหประชาชาติไทย กิจสังคม ประชากรไทย และราษฎร ซึ่งรวมกันได้ 195 เสียง จาก 360 เสียง เป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาล และได้เสนอชื่อพลเอกสุจินดา คราประยูร ขึ้นเป็น

²⁹ สุภูมิ นवलสกุล, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 93.

นายกรัฐมนตรี เนื่องจากนายฉรรงศ์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรมไม่สามารถรับตำแหน่ง
ได้ จากการถูกกล่าวหาว่าพัวพันการค้ายาเสพติดและสหรัฐอเมริกาได้ออกวีซ่าให้เข้าประเทศ

7 เมษายน 2535 พลเอกสุจินดา คราประยูร เข้าดำรงตำแหน่งนายกฯ โดยอ้างคำพูดที่ว่า
“เสียสัจย์ เพื่อชาติ” ท่ามกลางการประท้วงอย่างหนักของประชาชน

17 - 24 พฤษภาคม 2535 ประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลาง คัดค้านการเข้ารับอำนาจ
ของนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง เกิดการประท้วงและรัฐบาลต้องใช้กำลังเข้าปราบ
ปรามอย่างรุนแรงจนกลายเป็น “พฤษภาทมิฬ”

เหตุการณ์สงบเรียบร้อยลงได้เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พลเอก
สุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้นำการประท้วง เข้าเฝ้าฯ และพลเอกสุจินดา คราประยูร
ขอมลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 24 พฤษภาคม 2535 รวมทั้งมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็น
ประชาธิปไตยมากขึ้น เหตุการณ์พฤษภาทมิฬที่เกิดขึ้นนี้ เป็นจุดสำคัญในประวัติศาสตร์การเมือง
ของไทย ว่าสิ้นสุดยุคสมัยของเผด็จการทหาร ประชาชนจะไม่ยอมให้ทหารใช้กำลังเข้ามายึด
อำนาจโดยไม่ชอบธรรมอีกต่อไป เนื่องจากเหตุการณ์ที่ผ่านมา การเข้ายึดครองอำนาจทางการเมือง
ของคณะทหาร มิได้ทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าเป็นประชาธิปไตยขึ้นแต่อย่างใด หากเป็นการ
หาผลประโยชน์เข้าสู่ตนและคณะเท่านั้น การปฏิวัติรัฐประหาร จึงมิใช่วิธีการแก้ปัญหาทางการเมือง
เมืองที่ถูกต้อง หากแต่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีสิทธิในการปกครองตนเอง เท่านั้น

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี อีก
ครั้งเพื่อรอการเลือกตั้งต่อไป

ได้มีการพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะแรก หลังการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อ 22 มีนาคม 2535 มีการเรียกร้องให้แก้ไขเพิ่มเติม
รัฐธรรมนูญ เพื่อให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
ต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเรียกร้องทวีความรุนแรงขึ้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์
พฤษภาทมิฬ 2535 ทำให้รัฐสภาเร่งดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติม รัฐธรรมนูญตามความต้องการของ
มหาชน 4 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1 ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นประธานรัฐสภา และประธานวุฒิสภาเป็น
รองประธานรัฐสภา

ฉบับที่ 2 ให้วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร พิจารณาเรื่องต่างๆ ได้ในสมัยประชุมสามัญประจำปี สมัยที่ 2 เช่นเดียวกับสมัยประชุมสามัญประจำปีสามัญที่ 1

ฉบับที่ 3 ตัดบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการเปิดอภิปรายทั่วไปในวุฒิสภา เพื่อให้คณะรัฐมนตรีแถลงข้อเท็จจริง ตัดบทบัญญัติที่ให้สมาชิกวุฒิสภามีสิทธิเช่นเดียวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรี และในการพิจารณาพระราชกำหนดในบทเฉพาะกาลออกทั้งหมด

ฉบับที่ 4 แก้ไขเพิ่มเติมให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ระยะที่ 2 หลังจากการเลือกตั้งทั่วไป 13 กันยายน 2535 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเสียงข้างมากในสภา จึงตั้งรัฐบาลผสม 5 พรรคขึ้น โดยมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นหลายชุด เพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

10 กุมภาพันธ์ 2538 แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญฉบับที่ 5 เรื่องสิทธิ เสรีภาพของพลเมืองต่อรัฐบาล ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจจาก สปก. 4 - 01

ต่อมาได้มีการยุบสภาและเลือกตั้งใหม่โดย นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย ได้เป็นนายกรัฐมนตรี

27 กันยายน 2539 มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเป็นฉบับที่ 6 โดยเพิ่มหมวด 12 ว่าด้วย “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่”

การร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

27 ธันวาคม 2539 - 15 สิงหาคม 2540 สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญหรือ สสร. (ที่ได้มาจากการเลือกตั้งจากจังหวัดต่าง ๆ และผู้เชี่ยวชาญจากสาขานิติศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ รวมทั้งผู้มีประสบการณ์ทางการเมืองทั้งหมด 99 คน) ต้องกำหนดร่างให้เสร็จภายใน 240 วัน โดยให้ “คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนเป็นสำคัญ”

ถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของราชอาณาจักรไทยที่ร่างขึ้น โดยตัวแทนจากประชาชนทุกจังหวัด รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและพร้อมด้วยประสบการณ์ โดยประชาชนเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิ และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สามารถเสนอต่อ สสร. เพื่อรวบรวมวิเคราะห์ และนำเข้าสู่กระบวนการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 นี้ ถือเป็น “รัฐธรรมนูญของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง”

โดยมีประชาชนที่สนับสนุนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ใช้ธงเขียว เป็นสัญลักษณ์ ในขณะที่มีกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยใช้ธงเหลือง ผลปรากฏว่ารัฐธรรมนูญฉบับ สสร. นี้ผ่านความเห็นชอบโดยเสียงส่วนใหญ่และทุกเกลาฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย

11 ตุลาคม 2540 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ สสร. ถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 16 ของไทย

หนังสืออ่านประกอบบทที่ 4

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. ปฏิวัติ 2475. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ขจัดภัย บรูซพัฒนา. การเมืองและพรรคการเมืองของไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2514.

จุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต. ม.ป.ท., ม.ป.ป..

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และขัตติยา กรรณสูตร. เอกสารการเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ:
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.

เคื่อน นუნาค. ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัคคารม, 2517.

ไพบุลย์ ช่างเรียน. ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

การดี มหาขัน. ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย. กรุงเทพฯ: บุรณสาส์น, 2527.

รำไพ พรรณี. “บันทึกทรงเล่า.” เบื้องแรกประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มิตรนภาการพิมพ์, 2516.

ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2540.

วิจิตร วาทการ. การเมืองการปกครองของกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2545.

วิชัย สังข์ประไพ. กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2543.

สุขุม นवलสกุล. การเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

สุเทพ อัฒนากร. พรรคการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2518.

สุรพันธ์ ทับสุวรรณ. หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2542.

เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์. กบฏ ร.ศ.130. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517.